

Кліценко С.В.

УДК 008(=161.2)

**ДИСКУРСИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ
Є. ПАШКОВСЬКОГО ТА В. МЕДВЕДЯ**

Існування різних поглядів на майбутнє власної культури є характерним для суспільств багатьох народів світу. Між цими альтернативами можуть відбуватися процеси боротьби, взаємовпливів, заміщення при певних обставинах однієї парадигми іншою на провідних позиціях у соціумі. В Україні також на різних рівнях відбувається обговорення можливостей розвитку української культури. У публіцистичній сфері помітне місце в таких дискусіях мають пропозиції Є. Пашковського та В. Медведя.

Стан наукової розробки проблеми свідчить про малодослідженість пропонованої теми. Лише О. Гнатюк в своїй книзі «Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність» [1] частково приділяє увагу поглядам авторів, та й то переважно розгорнутим в їх літературних творах.

Метою статті є розгляд дискурсів розвитку української культури в публіцистиці Є. Пашковського та В. Медведя, аналіз їх аргументації.

Є. Пашковський – український письменник, якого відносять до житомирської прозової школи, лауреат Шевченківської премії. Автор утримується наступних поглядів на розвиток української культури. Публіцист викриває її негативний характер у сучасності, вважає перенасиченою маскультом та розважальними елементами. Із надмірною поширеністю цих сегментів культури Є. Пашковський пов'язує багато найважливіших негараздів всього суспільства. Маскульт, реклама та поширення образу життя, заснованого на розвагах, задоволенні будь-якою ціною своїх бажань та ставленні на перше місце свого «Я», за автором, ні до чого доброго не приводять і не можуть призвести. Навпаки, вважає Є. Пашковський, таким чином маскується справжній стан справ у країні, справжні проблеми держави та суспільства. За безтурботною розважальністю, говорить публіцист, приховується депопуляція населення, зменшення його розумового потенціалу, усе більше поширення тілесних та духовних хвороб: «Хотіння смачного й до одурі розважального – за попустительства над контролем якості – обходиться надшкодою людині й суспільству. Чим простодушніший народ, тим легше він кидається на харчові радощі, питво, блудотину, оненавиджує почуття вищорівня, оземлює себе вкрай і влягається в улюбленств гноеболото» [9, с. 4]. Така культура не несе у собі ніяких цінностей чи користі, стверджує автор, не дає можливості передавати та отримувати важливий досвід попередніх поколінь, а, навпаки, «дозвихнює і так звихнує, дотьмарює і так сліпе» [5, с. 5], має на меті тільки заробляння грошей.

З іншого боку публіцист бачить відсутність в українському суспільстві потягу до справжньої культури. Є. Пашковський помічає ті якості української культури, які О. Забужко називає філологічною свідомістю та культурною некрофілією. Письменник критикує любов українських патріотів, політичних еліт та взагалі широких верств населення до вже вмерлого, до мертвої культури: «тільки мертвих тутай любити вміють; тільки мертвих спасати – пишними похоронами, риданнями і пам'ятникугами з граніту... що це за народ, що за всю історію народив одні пам'ятки й пам'ятники – воронам сідала» [5, с. 5]. Є. Пашковський зауважує, що наче пів країни перетворилося на любителів старовини та Трипілля, «ніби це не держава, а гурток філателістів-любителів дрібного масштабу» [5, с. 5]. При цьому, говорить публіцист, найбільшою ознакою патріотизму є пусті балачки, а їх промовці вже наче отримують ореол ідеальних людей та громадян. Автор не вважає відродження етнотрадицій, поклоніння «кісткам мертвотини» запорукою покращення життя та культури громадян. На його думку, не повинно бути культу мертвих, який призводить тільки до імітації якоїсь діяльності та культури, адже, наприклад, у Китаї також відносно нещодавно – у 70-х роках був голод, однак там не поклоняються голоду, не зациклилися на ньому, а пішли далі і досягли на цей час великих результатів. Публіцист натомість бачить реальне зменшення рівня культури, що проявляється у все більшій кількості машин на дорогах, зростанні кількості порносайтів в Інтернеті та в такому ж швидкому зменшенні книгарень та інтересу до книг у суспільстві.

Є. Пашковський вважає маскультуру, поклоніння пам'ятникам та ін. швидше не культурою, а мертвокультурою, «істинною ж культурою є тільки те, що вдосконалює почуття і не дає людям коїти зло» [5, с. 4]. За словами письменника, «правдиво духовне, освітньо культурне дійство базується не на мертвих догмах, омертвілих цитатах і співочій ліриці; така культура нічого не окультурює; ні до чого не зобов'язує; ні від чого не відучає; не обтинає злолюбовей; а саме в цьому первинне культури значення» [5, с. 5]. Світова культура є для автора живим процесом, що протистоїть негативним тенденціям часу, є дієвим запобіганням їм, і не дає злу набрати вигляду норми. Для нього дійсна культура, таким чином, це перш за все сучасна культура. І глобальність культурних та соціальних проблем сучасності змушує автора звертатися з пропозиціями та обвинуваченнями перш за все до держави. Найважливішим на цьому шляху Є. Пашковський вважає необхідність появи державної волі для змін в країні. При виконанні цієї умови, усі сили держави повинні бути направлені на створення нової культури за допомогою наступних кроків.

Важливою складовою розвитку культури публіцист вважає необхідність набагато кращого фінансування культурної еліти країни та її діяльності. Письменник не вважає за можливе її існування та, головне, розвиток в умовах існуючих мізерних зарплат та відсутності заохочень. Для того, щоб мати в Україні мислителів, письменників, справжню інтелігенцію, зазначає Є. Пашковський, необхідним є вкладення дуже великих грошей в сферу культури (мільярди гривень). А тому з цієї точки зору є некоректними слова міністра освіти Д. Табачника, на які реагує автор, про те, що в Україні немає свого Толстого та Достоевського.

Одночасно важливим, за Є. Пашковським, є постійне плекання духу народу, його окультурення, без якого він дичавіє. Одне з провідних місць в цьому процесі, говорить він, має зайняти актуалізація видавничої справи. Публіцист вважає за необхідне надання пріоритету більш сучасним книжкам, тому найкращому, що було створено за останні 50-100 років не тільки в Україні, а й в усьому світі. На його думку, актуалізація більш ранніх авторів не зможе викликати якісні зміни в суспільстві. Необхідним є також виробництво відповідних передач на радіо та телебаченні.

Особливу увагу Є. Пашковський приділяє розвитку української мови. Автор спостерігає в сучасному світі поступове виродження багатьох світових мов, у тому числі й української. Письменник бачить загрозу деградації мови з «емоціджерела» до інструменту передачі сухої інформації та «злопочуттів». Усе більша інформатизація суспільства, «виродження і опримитивнення людей через зовнішні насадоди тіла» [12, с. 4] призводять на його думку до поступового витіснення «емоцісфери» людства і заміщення «емоціємов» «калікомов'ям». В Україні такі процеси публіцист простежує в явищах ненормативної лексики, зменшення власного словотворення та в розвитку мови шляхом запозичень з інших мов. На думку автора, останні два явища є ознакою кризи та зменшення творчого потенціалу, відмирання емоцієформ – найбагатрих, найтонших, найніжніших рис у суспільстві. Використання чужих слів при відсутності своїх новотворів засвідчує втрату зв'язку із власною мовою. Таким чином, Є. Пашковський виділяє всередині кожної мови два великих пласти: перший із них він називає добромовою, емоціємовою, що є проявом культурного та суспільного розвитку та сприяє йому, а другий називається публіцистом зломовою, зовнішньомовою, калікомов'ям, яке є відображенням зникнення почуттєвої компоненти, покалічених почуттів та досвіду. Намагаючись підтримати емоціємову, автор використовує в своїх текстах велику кількість новостворених слів, пропонує створити Академію мови, де могли б накопичуватися усі багатства української мови, створюватися нові слова, у тому числі й ним самим.

Як ми вже побачили, публіцист сприймає культуру доволі прагматично. Він вважає, що серйозна культура повинна підводити до переосмислення себе в контексті інших здобутих досвідів, давати інструментарій для тілесного та духовного розвитку, а також «до вміння повчатись на високому і знебеснілому, щоб не пропасти в земному» [9, с. 5]. Тобто, на думку Є. Пашковського, культура в найкращому випадку повинна приводити до релігії та релігійності. Сам автор виступає з позицій глибоко віруючої людини і звертає велику увагу релігійним питанням, які часто є взагалі основою його текстів. Приділяється велика увага всьому християнському вченню, як Ветхому, так і Новому Заповіту. Особливо ж часто Є. Пашковський розбудовує свої думки навколо десяти заповідей. Автор вважає необхідним повернення до християнських основ у суспільстві. Релігійні заповіді є у тексті публіциста ідеальним алгоритмом для впорядкування духовного та тілесного життя як окремих людей, так і всього суспільства взагалі, а всі негаразди суспільства вважає наслідком порушення певних законів Божих. Автор говорить про необхідність спільної діяльності, заснованої на заповідях, що буде направлена для блага вітчизни, на облаштування «спільного, великого дому». Повинен повернутися такий стан речей, коли зло буде виполюватися, а добро буде заохочуватися: «Спасіння не в заході чи сході – в істинному Богопізнанні, істинному Богонаслідуванні, в житті по внутрішньо смислу Його Слова» [11, с. 4].

В останній цитаті бачимо також деяке відображення позиції Є. Пашковського щодо сусідніх країн та культур, співвідношення їх із Україною та українською культурою. Хоча автор і утримується, як бачимо із наведеного та інших його текстів, певної відмежованості від інших культур, найбільше уваги приділяє власним силам та особливостям української культури, однак це не означає, що він однаково ставиться до західних країн та Росії. До західної цивілізації публіцист відноситься дещо гірше, ніж до Росії, вірогідно через те, що саме вона народила споживацьке суспільство, заснований на розвагах спосіб життя. Є. Пашковський пророкує її розвал не через війни чи крах економік, а через неможливість вилікувати своїх хворих, якщо вона не повернеться до Божих заповідей, не відмовиться від споживацького способу життя. Росія, у свою чергу, сприймається як дружня країна, яка, як і Україна, намагається протистояти впливам західної цивілізації та власним негараздам. Публіцист визнає, що там справи йдуть дещо краще, однак вона не є ідеалом, орієнтиром для нього.

Як бачимо, Є. Пашковський насамперед орієнтується не на певну країну чи блок країн, не на Захід чи Схід, а на розвиток власної культури, її традицій. Автор доволі прагматично сприймає поняття культури, що повинна надавати можливості усебічного розвитку. У найвищому своєму прояві культура є для публіциста релігією та релігійністю, адже саме ця сфера дає найбільші можливості для тренування тіла і духу. Важливими для автора залишаються й інші аспекти культури. Публіцист звертає увагу на необхідність розвитку культурної еліти країни, видавничої справи, самої української мови як живого організму, збільшення ролі держави в цих процесах.

В. Медвідь, ще один із авторів, якого відносять до житомирської прозової школи, розглядає існування боротьби між традицією та модерністю. На його думку, українське суспільство помилково піддається спокусі копіювання сучасних західних культурних течій чи особливостей їх культур. Адже той досвід, що є здобутим і з'ясованим у цьому середовищі, не підходить для нашого суспільства, не є в ньому самозрозумілим. Тому такою важкою, на думку В. Медведя, є в Україні боротьба між традицією та нетрадицією, а справжнього діалогу між цими явищами не відбувається. Автор вважає, що молоді митці, яких він називає також «терористами» та «нігілістами», дають оцінку власній культурі послуговуючись чужими критеріями та поглядами, наслідком чого є знищення усього, що стосується традиції. Ці діячі, за словами публіциста, вперто не визнають навіть існування традиційної культури, що пояснюється В. Медведем їх бездуховністю. Автор дорікає теоретикам сучасного мистецтва та культури тим, що ними

не аналізувалися пороки твореного ними «нового», не було зроблено спроб позбавитись їх. На думку В. Медведя, ці вади хоча й не розвиваються в безпосередній близькості до ядра культури, однак все одно потрохи деформують його. З іншого боку, зазначає він, традиція, яка і досі залишається важливим джерелом позитивних тенденцій в культурі, є атакованою не тільки ззовні, а й зсередини [2, с. 51-52].

Публіцист бачить можливість остаточної перемоги «нігілістів» та «терористів». В. Медвідь пов'язує це своє передбачення з існуванням трьох типів української молоді. Перший із них був вихований на засадах традиції, однак не має чіткості, однастайності, повної усвідомленості засад традиції. Другий тип – «нігілісти» та «терористи» – був нами вже великою мірою розглянутий. Третя група молоді, яку автор називає «пасивом», є також у своїй основі нігілістично налаштованою щодо культури, вочевидь, розглядається ним як найбільша група, та локалізується в різноманітних «дослідних» установах, схильних до не виправданого розростання, молодіжних організаціях. У В. Медведя не викликає сумніву, що при загостренні суперечок між традицією та нетрадицією в культурі, «пасив» підпаде під впливи другої групи [2, с. 51-53].

В іншому випадку автор представляє сучасну культуру як ту, що перебрала на себе демонізуючу вакцину та несе в собі смертоносне начало, відриває людину від природнього середовища та намагається відібрати останній притулок людини – усвідомлення родинності. Тут, як бачимо, також простежується образ боротьби традиції та новітньої культури [2, с. 209-213].

Однак В. Медвідь не вважає боротьбу за традицію марною. Автор вважає необхідним продовження її розвитку, пошуків власних особливостей та потенцій: «Наша «душа» перебуває не на периферії цивілізацій як геометричних структур світобудови, а в одному з її центрів. Вона озивається до нас, і цей поклик треба почути» [2, с. 151]. Він відмітає спокусу найлегшого шляху приєднання до цивілізованого Заходу або духовного Сходу, та означає власні основи нашої культури як найважливіші цінності, які не можуть бути замінені чужими. В. Медвідь вважає, що не-культура, під якою розуміється «індустрія під маскою культури», повинна відступитися, і має продовжитися розвиток власних основ. Такі сподівання публіциста більш рціонально можна осмислити в контексті наступного фрагменту, що стосується його письменницької діяльності: «постмодернізм завжди був короткотривалою і ризикованою грою за кожної доби творення супер-держав, і нічого не лишається, як, по одужанню, взятися до написання ще складнішого та незрозумілішого роману» [2, с. 59]. Як бачимо, на думку В. Медведя, сучасний етап розвитку української культури, який умовно називається в даному фрагменті постмодернізмом, включає в себе явища не-культури та нової культури, твореної «нігілістами» та «терористами», не може протривати довго, після чого повинна повернутися справжня культура, заснована на традиції та більш глибоких смислах.

В рамках цих роздумів приділяється автором увага релігійній сфері. Релігія та релігійність виступають у В. Медведя не як існуючий стан, а як мета, що є важкодосяжною. В. Медвідь виступає проти недостатнього їх заглиблення в суспільстві: «доба остаточного з'ясування у вірі ще попереду або й зовсім їй не бувати, - нація, що не може довгий час з'ясувати земних проблем, буде так само довго байдужа і до «небесного»; віра, вірування тоді лише повноцінно запановують у свідомості нації, коли вона так само повноцінно сповняє свої інстинкти: народжує дітей, впорядковує свою долю, в іншому ж разі – як це ми маємо – їй байдуже, яка віра стане за офіційну: такій людині неважко розкосити очі на азійський кшталт чи вклякнути в позі мусульманина в час молитви» [3, с. 149]. Таким чином, релігійність пов'язується автором напряму з волею до життя, життєздатністю спільноти в цілому, спроможністю нею ставити перед собою завдання та вирішувати їх згідно зі своїми принципами. Однак В. Медвідь, переконуючи в необхідності єднання навколо християнства окремої національності, українців, вважає, що об'єднання населення багатьох країн «у вірі в Бога, який благословив народи», є непорозумінням [3, с. 149]. Публіцист вважає, що такі намагання не дали жаданих результатів і ставить під сумнів саму доцільність цих спроб.

Отже, В. Медвідь концентрує всю свою увагу на сучасних умовах існування української культури, вважає їх вкрай негативними, а шляхами її розвитку називає підтримку власної традиції в різних проявах та заміну постмодернізму парадигмою з традиційними цінностями в підґрунті.

Як бачимо, Є. Пашковський та В. Медвідь у своїх поглядах на розвиток української культури дотримуються традиціоналістських позицій, виступають на захист традиційних цінностей українського народу, вважають необхідним осягнення власних підвалин та потенціалу в багатьох, насамперед в мистецькій та видавничій, сферах культури. Особливе місце надається поверненню християнських основ та орієнтирів як важливих елементів, навколо яких повинні розвиватися українське суспільство та культура, хоча при цьому авторами не наголошується на певних конфесіях. Водночас публіцисти відмежовуються від копіювання західних та східних (які викликають набагато менше нарікань, ніж перші) культурних парадигм, течій, зразків масової культури, закликають до їх критичного осмислення, розділяють антиглобалізаційні погляди, що проявляється у виступах проти споживацького образу життя, який є наслідком глобалізації, сучасної культури, яка є, на їх думку, не-культурою. Подальші наукові пошуки в цій царині можуть бути пов'язані з дослідженням думок інших прихильників традиційного розвитку української культури.

Джерела та література:

1. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. – К. : Критика, 2005. – 528 с.
2. Медвідь В. Без гніву і пристрасті: есеї, мемуари, щоденники / В. Медвідь. – К. : Грані-Т, 2009. – 400 с.
3. Медвідь В. Тоталітарні пси свободи. Pro domo sua : щоденники, есе, літературні мемуари / В. Медвідь. – Кіровоград : КОД, 2009. – 488 с.

4. Пашковський Є. Дамоклова земля / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2011. – № 4. – С. 4-5.
5. Пашковський Є. Дамоклова земля / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2011. – № 5. – С. 4-5.
6. Пашковський Є. Дамоклова земля / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2011. – № 6. – С. 4-5.
7. Пашковський Є. Інше життя / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2010. – № 11. – С. 5.
8. Пашковський Є. Крижана правда / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2009. – № 4. – С. 1, 5.
9. Пашковський Є. Крижана правда / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2009. – № 5. – С. 4-5.
10. Пашковський Є. Пір'яні леви : [Електронний ресурс] / Є. Пашковський. – Режим доступу : <http://www.litgazeta.com.ua/article/177>
11. Пашковський Є. Примирення з майбутнім / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2010. – № 15. – С. 4-5.
12. Пашковський Є. Примирення з майбутнім / Є. Пашковський // Українська літературна газета. – 2010. – № 16. – С. 4.